

HERBERGEN TE RUMST EN TERHAGEN IN DE 17de EN 18de EEUW

Herbergen zijn vanouds ontmoetingsplaatsen. Allerlei soorten gesprekken vinden er plaats. Er zijn nietszeggende gesprekken, zoals over het weer, om de communicatie op gang te trekken of staande te houden. Diepgaande en verwijtende babbels komen evenzeer voor. De meeste worden weggespoeld met gerstenat maar sommige monden uit in ruzies of gevechten. In de 17de en 18de eeuw was dat te Rumst en Terhagen niet anders. We maken een tocht langsheen de herbergen uit die tijd die sporen hebben nagelaten over hun bestaan, hun eigenaars, waarden, gebouwen, inboedels, bezoekers en over de dingen die er gebeurden.

Als voornaamste bron werden de uitgaven van de *Schepengriffie van Rumst* gebruikt. Daaruit werden alle relevante gegevens aangaande herbergen en het herbergleven te Rumst en Terhagen verwerkt. Op die manier is dit artikel een tussentijdse stand van zaken van wat er tot op heden bekend is over de herbergen te Rumst en Terhagen in de 17de en 18de eeuw.

Het Cruys

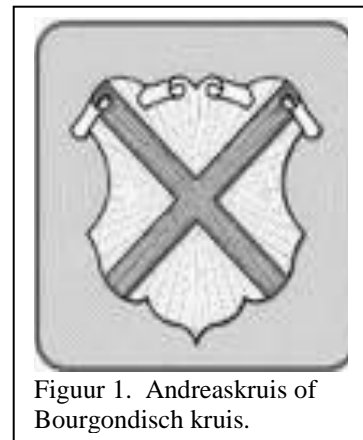
Waar de Markt en de Vissersstraat elkaar ontmoeten (zie Figuur 2, p. 8) stond herberg Het Cruys, die ook bekend was onder de naam Het Bourgondisch Kruis. Een Bourgondisch kruis is een Andreaskruis (zie Figuur 1). Sint-Andries was de patroonheilige van de Bourgondische hertogen¹. Daarmee weten we ook hoe het uithangbord van de herberg er vermoedelijk uitzag.

Het Cruys was niet alleen een herberg. Er werd ook gebrouwen. Het pand, uitgerust met brouwalaam, bestond uit

2 huizen, hof en stallingen. Het ene huis was groter dan het andere². De noorderbuur was het flink uit de kluiten gewassen huis De Swaene, later bekend als het Drossaardhuis.

Tot eind 1676 was Het Cruys eigendom van Jan Bals en Catharina Van Bourgoinien. Die verkochten het aan Guilliam Van Cauwenbergh en Maria Huygelen³.

Het Cruys was centraal gelegen. Er kwam heel wat volk over de vloer en er gebeurde al eens wat opzienbarends. Zo stond in 1681 Jan Vanden Brande in de keuken en verweet secretaris Borquelmans dat hij een “schelm, sianfouter” was.⁴

Figuur 1. Andreaskruis of Bourgondisch kruis.

¹ gerardlenting.nl/betekenisymbolen

² Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 39.

³ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 39.

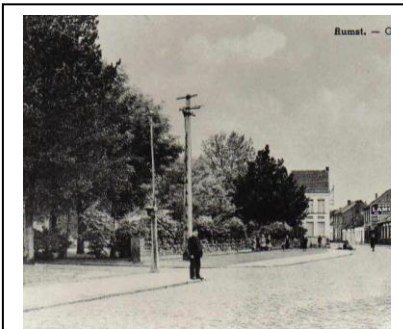
⁴ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 91.

Tijdens de Spaanse Successieoorlog, die in het begin van de 18de eeuw ook in de Nederlanden werd gevoerd, deden de Fransen de herberg aan om er te "verteren"⁵.

Omstreeks die tijd huwde Guilliams oudste zoon, Gillis. De bruid luisterde naar de naam Anna Van der Heyden en kwam vermoedelijk uit Walem⁶. Het jonge echtpaar nam de herberg over⁷.

Op 13 april 1711 schrok Anna Van der Heyden toen Jan Dijckmans in haar keuken stond. Die commandeerde haar dat ze een pot bier moest tappen. Toen is Marie Braeckmans, de vrouw van Jan Dijckmans, binnengekomen en is direct tegen Anna beginnen schelden. Ze zei: "Ghijseyt een hexsche ende toeyveryssche, ghijverleyt mijnen man en hautd met meynenaen". Daarop antwoordde Anna: "Gheymoeghtselver een sijn", waarop Marie Braeckmans dreigde met de sikkel in haar hand te kappen. Anna nam "den bessemstock" om zich te verdedigen. Dan kwam Gillis, die zei aan zijn vrouw "van haer te retireren ofte dat hij aenhaersoude geven eenen voet ofte twee onder haer gat". Terwijl Gillis en Anna deze woordenwisseling voerden had Marie Braeckmans hem met een tang op de rechter schouder geslagen zodat hij de dag nadien nog onbekwaam was om zijn werk als brouwer te doen en de hulp heeft moeten inroepen van chirurgijn LudovicusBrias⁸.

Op Sint-Peetersdag, het feest van de patroonheilige van Rumst, was er feest in het dorp. In 1716 liep het voor Jan Bosqué en Jan Van Loy wat uit de hand. In de namiddag, "na de noen", zaten ze met nog anderen in de herberg samen te drinken, waarbij ze met elkaar heftige woorden hadden. Dra kwam er een handgemeen van. Ze hebben gevochten en elkaar geslagen en gestoten tot "bloedrijzens" toe en "niet zonder perykel van d'een aan d'ander een ongeluk te doen".⁹

Figuur 2. Zicht op de Markt te Rumst. Op de plaats van het huis lag herberg "Het Cruys".

Op 6 januari 1721 overleed Guilliam Van Cauwenbergh, de vader van Gillis, die nog altijd eigenaar was van Het Cruys. Gillis en Anna kochten de herberg gedeeltelijk aan. Ze woonden in het grootste van de 2 huizen; het kleinste werd verhuurd.¹⁰

De financiële situatie van Gillis en Anna was niet geweldig. Ze leenden in 1744 een aanzienlijk bedrag bij een begijntje uit Antwerpen.¹¹ Om die som te kunnen terugbetalen moesten ze Het Cruys, zowel het kleine als

⁵ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 105.

⁶ Reusens, J. & L. Vermeulen (2000). *Bijdrage tot de geschiedenis van Rumst: de familie van Cauwenbergh*, p. 85.

⁷ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 125.

⁸ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 55.

⁹ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 41.

¹⁰ Vermeulen, L. (1995). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 39.

¹¹ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1992* (2de druk), p. 47.

Jan Baptist Quarteer, een oude notaris uit Schelle, werd de nieuwe eigenaar. Daarmee eindigde Gillis' loopbaan als brouwer en herbergier in 't Cruys.¹²

De notaris stierf in 1756. Het Cruys kwam in handen van zijn zoon Petrus Martinus Quarteer.

In 1759 was er alweer tumult. Peter Smits sloeg Fransus Dancre stommelings in de kamer van Jan Verschaeren in 't Cruys.¹³

De herberg werd van 1758 tot 1763 ook vermeld als 't Bourgondisch Kruis.¹⁴ In dat laatste jaar gebeurde er weer een ophefmakende zaak. Toen Augustinus De Jonghe, dienende officier, op een zondag in april 1763, 's avonds na 9 uur, zijn ronde in de herbergen deed om te zien of er niet meer getapt werd, zag hij in een andere herberg dat Peeter Van Cauwenbergh niet wilde vertrekken. Peeter sprong op hem toe en gaf hem "eene stoot ofte douw op sijnherdt, vloekende en sweerende". Nadat de officier hem aangehouden had, heeft Peeter hem buiten vier à vijf wonden toegebracht in het aangezicht zodat het bloed eraf droop. Doorackers is de officier komen verlossen. Deze is dan in de keuken van die herberg zijn wonden gaan afwassen. Toen de DeJonghe verder ging, trof hij in "'t BoergondischCruys" opnieuw Peeter Van Cauwenbergh aan die hem daar opwachtte. Daar werd Doorackers, die meegekomen was, door Peeter Van Cauwenbergh aangerand. Peeter zag dat hij de verkeerde vast had en heeft deze gelost. Van Cauwenbergh is De Jonghe gevolgd tot thuis en is daar nog drie uur voor de deur blijven staan, vloekend en zwerend, "alteytreppeterende: icksal u doodt steken ofte schieten ende gij moet eventwel van mijne handen sterven".¹⁵

Als vanouds zijn herbergen gelegenheden waar openbare verkopen gehouden worden. In 1771 vond in 't Cruys een openbare verkoop plaats van kleren en lijnwaad. Jan Philip Apers was er waard.¹⁶ Jan Philip zelf, molenmaker, liet er in 1772 eiken schaliën verkopen¹⁷.

De Wildeman

Op de hoek van de Kerkstraat en de Peperstraat (zie Figuur 3, p. 10) stond eertijds De Wildeman. Het was een herberg met brouwerij, bestaande uit 2 huizen, het ene De Kleine Wildeman, het andere De Grote Wildeman. Zuidwaarts grensde hij aan de Kerkstraat, westwaarts aan de Peperstraat. In het noorden stond De Vogelenzang en in het oosten lag De Hollandse Tuin¹⁸. Het domein was een halve bunder groot en bestond naast de 2 woningen uit een hof, schuur, brouwerij, stallingen en bakhuis¹⁹.

¹² Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 99.

¹³ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 92.

¹⁴ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 87 en Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 27.

¹⁵ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 27.

¹⁶ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 16.

¹⁷ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 20.

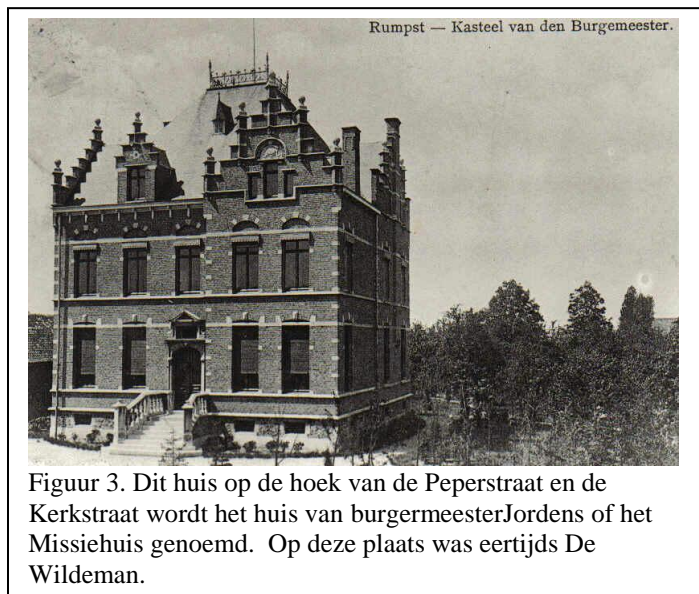
¹⁸ Een Hollandse tuin is een omheind gebied (Schama, S. (1988). *Overvloed en onbehagen*, p. 81).

¹⁹ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 56 en p. 46.

De geschiedenis van De Wildeman gaat terug tot in de 16de eeuw. In 1598 betaalde Hieronymus Van den Bruele, de toenmalige meier van Rumst, cijns op De Wildeman²⁰. In 1609 werd het bewoond door Jan Luytens²¹. Een kleine 30 jaar later was Jacques Valckx de eigenaar. Hij verhuurde De Grote Wildeman aan de gravin van Empden en De Kleine Wildeman aan Willem Ceulemans²². In 1641 woonde de pastoor er²³. 7 jaar later verkochten Jacques Valckx en zijn vrouw de huizen en de grond aan Jasper Van Cauwenbergh en Magdalena Braeckmans. De kopers gingen daarvoor een lening aan bij de verkopers tegen 50 carolusgulden per jaar²⁴. Jasper werd er brouwer en waard²⁵. Na Jaspers dood beredderde zijn weduwe de zaken verder²⁶ tot omstreeks 1680. Vanaf toen zwaaide zoon Niclaes Van Cauwenbergh de plak²⁷. Wie in het dorp op bezoek kwam, vond vaak een plaats in De Wildeman. Zo maakte de dorpsrekening van 1688 melding van een ruiter, een luitenant, de provoost die een gevangen vrouw naar Brussel voerden, enige soldaten, ...²⁸ De dorpsregeerders zelf "verteerden" er ook, in het jaar 1700 liefst voor 54 g.²⁹. Een hele som, als men dat bedrag vergelijkt met de 40 g. die betaald werd voor een jaar huishuur dat de pastoor er woonde³⁰.

In 1719 was Jan Cleymans, die reeds in 1725 stierf, brouwer in De Wildeman³¹. Hij werd opgevolgd door

Peeter Braeckmans en Françoise Van Cauwenbergh, die de helft van De Wildeman erfden van hun ouders. De andere helft behoorde ook aan de erfgenamen Van Cauwenbergh toe³². Blijkbaar was hun voorganger Jan Cleymans geen eigenaar. In 1743 vond er een vechtpartij plaats tussen Ludovicus Brias en bakker Gillis Van Cauwenbergh. De

Figuur 3. Dit huis op de hoek van de Peperstraat en de Kerkstraat wordt het huis van burgermeester Jordens of het Missiehuis genoemd. Op deze plaats was eertijds De Wildeman.

²⁰ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1992* (2de druk), p. 78.

²¹ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 61.

²² Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 52.

²³ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994* (2de druk), p. 18-19.

²⁴ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994* (2de druk), p. 63.

²⁵ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 97.

²⁶ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994* (2de druk), p. 32.

²⁷ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 56, en Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994* (2de druk), p. 35.

²⁸ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 51.

²⁹ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 54.

³⁰ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998* (2de druk), p. 118.

³¹ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994* (2de druk), p. 65, en Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1992* (2de druk), p. 29.

³² Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1992* (2de druk), p. 22-23.

bakker hield er een gebroken rib aan over.³³ Dat er regelmatig vreemd volk over de vloer kwam in de herberg is bekend. In de periode 1748-1750 logeerden er 26 soldaten met hun vrouwen en kinderen³⁴.

De helft van De Wildeman hadden Peeter en Francoise geërfd in 1726. In 1750 kochten ze voor 900 g. geleend geld³⁵ de andere helft over van hun mede-erfgenamen³⁶. Maar al 7 jaar later verkochten ditmaal de erfgenamen van Peeter en Francoise de herberg met brouwerij en toebehoren aan Hendrik Storms³⁷, nadat ook bakker Gillis Van Cauwenbergh er tevergeefs aanspraak op probeerde te maken³⁸. De Wildeman was belast met een rente van 900 g., die wijlen PeeterBraeckmans in 1750 had geleend toen hij De Wildeman volledig in bezit kreeg. Dit bedrag werd in 1759 door de nieuwe waard Hendrik Storms afgelost³⁹.

In 1782 was Egidius Asselberghs de waard⁴⁰.

De Gulden Leeuw

De Gulden Leeuw, De Vergulden Leeuw, De Rode Leeuw of kortweg De Leeuw was een huis met herberg, stallen, brouwerij en amer⁴¹, gelegen aan 't veer van Walem⁴², later aan de noordwestzijde van de Walembrug⁴³.

Figuur 4. Dansende boeren voor een herberg. Schilderij van Jan Steen uit circa 1653.

De vroegste vermelding van deze herberg dateert van 1626. Toen woonde Machiel Bals er, maar juffrouw Maria Verberckt was eigenares.⁴⁴ 10 jaar later was Hendrik Ceulemans, de meier van Rumst, er waard.⁴⁵

Het "het doen van dorpsaffairen" was voor de dorpsregeerders altijd al een dorstige aangelegenheid. In 1675-1676 verteerden ze voor 37 g.

³³ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 27 en 45.

³⁴ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 41.

³⁵ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995 (2de druk)*, p. 19.

³⁶ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1992 (2de druk)*, p. 37.

³⁷ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 103.

³⁸ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 49.

³⁹ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 103.

⁴⁰ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995 (2de druk)*, p. 70-71.

⁴¹ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995 (2de druk)*, p. 11.

Een amer is een aanlegplaats voor schepen.

⁴² Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 28.

⁴³ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994 (2de druk)*, p. 31-32, en Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995 (2de druk)*, p. 66.

⁴⁴ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 28.

⁴⁵ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 9.

in De Vergulde Leeuw bij Jacob Mastils. Enkele jaren daarna, in 1679, werden Jacob Mastils en zijn vrouw Marie Van Winckel eigenaars van De Vergulde Leeuw⁴⁶; ze kochten het uit de erfenis van hun ouders.⁴⁷ Hun geluk duurde niet lang, want wat later stierf Jacob. Marie bleef eigenares en verhuurde haar doening in 1683 voor 3 jaar aan Michiel Van de Kerckhoven en Elisabeth Van Blitterswijk⁴⁸. De nieuwe waardin was al gauw getuige van een ophefmakende zaak. Toen eind mei 1684 de helft van de Walembrug werd verpacht, gebeurde dat in haar herberg. Tot groot jolijt van Marie werd er voor 17 g. verteerd. Toen rentmeester Zety van Mechelen de rekening gepresenteerd kreeg zei hij: "Ben ik in een bordeel of niet?". Meier Adriaen Van Gierle antwoordde hierop: "Mijnheer, ik geloof niet dat zij u te veel zullen aanrekenen, want het is hier eerlijk volk". Daarop nam Zety zijn "kanne ofte stock" en sloeg de meier hiermee verscheidene malen. Dan trok hij zijn degen en wilde de meier daarmee doorsteken. Dit is verhinderd doordat hij met zijn blote degen ter aarde viel. Zety wilde niet

Figuur 5. Het leven in een oude herberg.
Dit schilderij werd in 1560 gemaakt door
Aertssen.

meer betalen dan 12 gulden. Er kwam een proces van, waarop Peeter Huygelen, pachter, 39 jaar, getuigde: Zety sloeg met zijn stok op de borst van de meier en gaf hem diverse "feurieuse" stokslagen zodat de meier tenslotte genoodzaakt was zich met zijn gaanstok te defenderen. Waarop Zety "instantelijck heeft getrockensijnendeighen" en met grote furie achter de meier is gelopen maar viel, zodat "sijnparuck ende hoedt" van zijn hoofd

is gevallen. De baron van Vremde is dan in alle haast naar Zety gelopen, heeft hem bij de arm gepakt en samen met enkele omstaanders hebben ze de degen afgenomen. Corneel Van Dijck, maalder te Walem, verklaarde hetzelfde, maar hoorde ook dat Zety tegen zijn knechten zei dat zij de schelm 100 stokslagen moesten geven. Joannes Van Haecht, 44 jaar, president-schepene van Walem, wist te zeggen dat de knechten de meier waren gevolgd en verscheidene slagen hadden gegeven zodat deze "ter aarde was gevallen".⁴⁹

In 1694 kocht Nicolaes Verhaegen De Vergulden Leeuw, waar hij reeds in woonde, voor 2100 g.⁵⁰ Het goed was nog belast met een rente van 1000 g. ten voordele van advocaat Van Diepenbeeck te Antwerpen, die in 1704 van zich liet horen, toen de achterstallige rente van de voorbije 3 jaar nog moest betaald worden.⁵¹ De schulden liepen nog hoger op. In maart 1715 moesten Nicolaes en zijn vrouw Maria Meert nog 316 g. betalen aan een koopman in wijnen te Antwerpen. Ze besloten het bedrag te lenen en opnieuw werd hun eigendom ervoor

⁴⁶ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 11.

⁴⁷ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 50.

⁴⁸ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 120.

⁴⁹ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 51.

⁵⁰ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 50.

⁵¹ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 82.

Toen ze eind juli van datzelfde jaar De Gulden Leeuw verkochten aan Peeter Van den Reyn en Josina Feyens voor 3800 g., bleef er na aftrek van alle renten en obligaties nog een goede 1100 g. over.⁵³ In 1717 loste Van den Reyn de hypotheek gedeeltelijk af, maar 2 jaar later bleek dat hij alweer 105 g. moest betalen voor een in 1710 gekocht paard dat nog altijd niet betaald was.⁵⁴

Van den Reyn was ook niet snel geneigd zijn schulden af te betalen. Vermeldingen dat De Vergulde Leeuw nog steeds belast was met aanzienlijke bedragen bleven gedurende het jaar 1617 aanhouden.⁵⁵

In 1724 was Van den Reyn zeker geen eigenaar meer van de herberg. In februari van dat jaar gaf advocaat Van de Perre uit Antwerpen het bevel om Carolus Maior, een kanunnik van Sint-Rombouts, te goeden in De Vergulde Leeuw.⁵⁶ Van de Perre was mogelijk een erfgenaam van de overleden advocaat Van Diepenbeeck. De kanunnik woonde er meer dan waarschijnlijk niet zelf. In 1726 werden Michiel Van Camp en Clara Van Berckelaer erin gegoed.⁵⁷ Clara stierf eind 1726 en Michiel hertrouwde een kleine 6 jaar later met Catharina De Raey.

Michiel en Catharina waren al een poos waard en waardin toen er weer iets afschrikwekkend plaatsvond voor de herberg. Op 12 augustus 1737 werd Jan Baptist Reyniers dood gevonden voor de deur van De Gulden Leeuw. Jan Baptist was een gewezen knecht van Jan Bal, was herbergier van De Posthoorn te Walem en ook brughouder op de Walembrug. Reyniers werd op straat doorboord met 2 messteken door de voortvluchtige Andries, gewezen knecht bij Frans Braeckmans te Waarloos... De avond voordien was er viool en "hangel" gespeeld en dansten Reyniers en Jan Bal in de kamer, op de kleine kamer dronken Frans Braeckmans en zijn vrouw caves in het gezelschap van 2 van hun knechten en van nog andere lieden uit Waarloos en Walem. Ook Andries, een Waal, voorzien van een ros kleed en een gestreepte jupon was er. Dan kwamen Marie Anna Boey en Marianna Van Dijck, de dochter van maalder Peter Van Dijck, beiden uit Walem, binnen. Er ontstond een ruzie, die zich heeft voortgezet op straat. Het geschil onttaarde en Reyniers werd getroffen door 2 steken, toegebracht door Andries.⁵⁸

Eind januari 1749 werd De Gulden Leeuw overgemaakt aan Elisabeth Van Camp en Jacobus Mertens. Elisabeth was de dochter van Michiel.

In de zomer van 1785 werd De Gulden Leeuw zelf geschat op 2400 g. en de grond met de amer en de hof waren 2225 g. waard. Daarvan moest de rente van 1800 g. waarmee het geheel belast was, worden afgetrokken. Deze schatting gebeurde naar aanleiding van een scheiding en deling onder de kinderen van Elisabeth Van Camp en Jacobus Mertens. Het zuidelijke gedeelte van De

⁵² Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 36.

⁵³ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 36.

⁵⁴ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 97.

⁵⁵ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 102, en Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 42.

⁵⁶ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 46.

⁵⁷ Vermeulen, L. (1995). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 80.

⁵⁸ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 49, en Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 46.

Leeuw kwam toe aan Jan Baptist Mertens, een zoon van Elisabeth. Hij woonde al in het huis, dat toen bestond uit een keuken, 2 kamers, amer, schuur en kalkschuur en dat gescheiden was door een gemeenschappelijke scheimuur van het andere gedeelte. Dat kwam toe aan Elisabeth Mertens, een dochter van Elisabeth, en Antoon Colders. Dit koppel bewoonde reeds het noordelijke gedeelte, dat bestond uit een grote en een kleine kamer, een rijstal, de bouw van de brouwerij en de ast. Aan beide stukken behoorde de helft van de hof en de helft van de achterplaats, voor Jan Baptist aan de kant van de rivier, voor Elisabeth aan de noordzijde.⁵⁹

De Zon

De Zon of De Sonne was een herberg aan de zuidkant van de Veerstraat. Als linkerbuur was er de schrijnwerkerij van de familie De Noter⁶⁰ en rechts bevond zich de smidse van Cornelis Marckx.⁶¹

De vroegste vermelding dateert van 1716. Albert De Wandeleer, ingezetene van Rumst, kwam op 8 september, de feestdag van Onze-Lieve-Vrouw-geboorte, tegen de avond in De Zon. Daar zaten wat jongeren bijeen. Hij begon hen verwijten te maken en zei dat al de "jonkheid" van Rumst hondsvodden, schelmen en grootmakers waren. Er kwam handgemeen van met enkele jongeren en er vloeiende bloed.⁶²

In 1721 was kuiper Cornelis De Clercq waard. Hij aanhoorde een ruzie tussen leden van de familie De Raedemaeker, die zich afspeelde in zijn herberg. Een lid van de familie zou zijn oom en gewezen voogd gaan bekladden zijn bij zijn andere oom...⁶³

In 1723 was De Zon in handen van de familie Van den Wijngaert.⁶⁴ Op 12 juli van dat jaar was het kermis in het dorp. Bij het gezelschap in de herberg bevonden zich Jasper Wijckmans en Anthoni De Vosch. In zijn dronkenschap diende De Vosch een slag uit. Deze kwam terecht tussen Wijckmans zijn 2 benen, met alle gevolgen van dien...⁶⁵ Dorpschirurgijn Peeter De Clercq verzorgde de wonde. Wijckmans was jongman en onbemiddeld. Hij vreesde door deze zaak nooit meer te kunnen werken. De Vosch beloofde de kosten terug te betalen, maar maakte enige maanden nadien, toen hij in september nog niets betaald had, de opmerking dat er niet moest overdreven worden.⁶⁶

De herberg moest behoorlijk onderhouden worden. Zo bracht Augustinus Schaep reparaties aan in 1726 en in 1727 plaatste Antoon Asaer er 3 nieuwe ramen.⁶⁷

Het manuaalboek van 1727 en 1731 vermeldde Frans Van den Wijngaert in De Zon.⁶⁸

⁵⁹ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 66.

⁶⁰ Reusens, J. & T. De Loenen (2002). De familie De Noter te Rumst. In: *Jaarboek 2002*.

⁶¹ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1993* (2de druk), p. 18.

⁶² Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 41.

⁶³ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 88.

⁶⁴ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 25.

⁶⁵ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 83.

⁶⁶ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 105, en Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 46.

⁶⁷ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 25.

In de herfst van 1729 woonde Hendrik Voorspoels er. Hij huurde het pand van de erfgenamen van Hubertus Van den Wijngaert, de koster. Voorspoels' huur werd verlengd.⁶⁹

Op 1 maart 1730 vond de verkoop van huisraad van Gillis Persoons en Barbara De Meyer plaats, die De Zon huurden maar hun achterstallige huur niet konden betalen. Onder andere volgende goederen werden geveild: een tafel, 6 houten banken, een draagvat, zoutvat, smoutpot, snuifdoos, muts, 5 ijzeren vorken, zift, 5 glazen, 3 romers, glazen berd, 2 kapstokken, houten mortier, schrijfberd, potlijst, 4 schilderijen, een rekbank, 2 trefters, 2 schapraaien, 8 hoefijzers, een brandewijnvat, 13 vaten, slangvat, vleesvat, rollewagen, 11 stoelen, solferstekken, hardhouten uittrekkende tafel, 2 stellingen, een wieg, 2 tafels en een kist.⁷⁰

Een goed jaar later besloten de erfgenamen Van den Wijngaert De Zon te verkopen, na voorafgaand rekwest door de voogden van de minderjarige kinderen van koster Hubertus. Bij die gelegenheid werd er een inventaris opgesteld, die onder andere bestond uit: 80 pond tin, glazen berd, lijst, twee onderschabben, zoutvat, haspels, koper: drie ketels, trefter, koeketel, een kandelaar; vlekken gieter, braadpan, tien stoelen, hardhouten schapraai, week schapraai, tafel, boeken, pennen en schrijfpapier in de winkel, twee smoutvaten, koffers en dooskens, balans, latoenenstoopten en trefterke, negen paar lakens, koets (14 gulden), bed (16 gulden), sargie (14 gulden), schapraai op de kamer, rundvlees, garen, wieg, 35 servetten, kist met vrouwenlijnwaad, krawatten, marmit, botervat, waskuip, zoldertrap, melkvat, twee koeien.⁷¹ De Zon was in die tijd niet alleen een herberg. Er was ook een winkel met schrijfgerei. Naast maaltijden voor de gasten werd er ook eten bereid voor de 2 koeien. Het pand werd gekocht door Petrus Van den Wijngaert en Catharina Mertens voor 1369 g.⁷² en bleef op die manier in de familie.⁷³

Petrus woonde in 1761 nog steeds in De Zon en werd toen vermeld als brouwer.⁷⁴

In 1767 huurde Petrus Schaerlaecken de herberg. Peeter was de schoonzoon van Petrus Van den Wijngaert.⁷⁵ Nog steeds was er een koe aanwezig.⁷⁶

Een jaar later vond de verdeling plaats van de goederen die nagelaten waren door de overleden Petrus Van den Wijngaert. De herberg werd samen met nog 2 stukken land ingekocht door PeeterSchaerlaecken. De Zon bestond uit een

Figuur 6. Interieur van een oude herberg.
Schilderij van Henri De Braekeleer uit 1877.

⁶⁸ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 55.

⁶⁹ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1993* (2de druk), p. 20.

⁷⁰ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 116.

⁷¹ Vermeulen, L. (2003). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2003*, p. 123.

⁷² Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 64.

⁷³ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1993* (2de druk), p. 18.

⁷⁴ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 88.

⁷⁵ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 10.

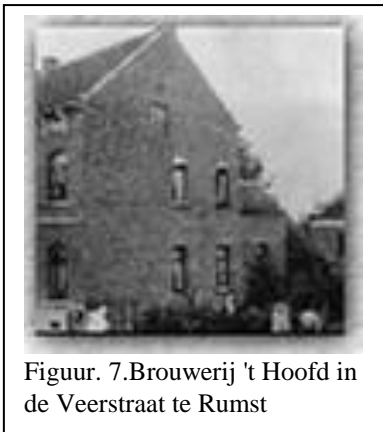
⁷⁶ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 9.

stenen huis met brouwerij, stal en andere gebouwen, hof en grond.⁷⁷ Alles tesamen had een waarde van 2200 g. Het was een zware investering. Begin 1769 gingen PeeterSchaerlaecken en Clara Van den Wijngaert dat geld lenen bij jonker Joannes Egidius Peeters, de heer van Aartselaar. Onder andere De Zon en de stukken land werden erdoor gehypothekeerd.⁷⁸ In 1785 werd de schuld afgelost.

Peeter schonk "Lovens bier". In 1782 maakte de leverancier hem erop attent dat hij sinds 10 jaar een schuld van 265 g. 13 st. had opgebouwd voor de levering van dat bier. In 1772 waren dat 31 tonnen, het jaar daarop 35. Het waren harde tijden voor Peeter.⁷⁹ Toch slaagde hij erin zijn schuld van 2200 g. ten voordele van de heer van Aartselaar in 1785 af te lossen.⁸⁰

Het Hoofd

Even voor de Veerstraat de Rupel bereikte stond aan de linkerkant een herberg met brouwerij (zie Figuur 7) die de toepasselijke het Hoofd droeg. Een hoofd was een aanlegplaats voor schepen. En inderdaad, aan dat bewuste hoofd meerde de "overzet" naar Heindonk aan. Het Hoofd werd ook het Gulden Hoofd of 't Verguld Hoofd genoemd. De gebouwen waren omringd door een boomgaard en "beemdekens" en het geheel had een oppervlakte van 5 dagwand.⁸¹

Figuur. 7. Brouwerij 't Hoofd in de Veerstraat te Rumst

In de helft van de 17de eeuw was Barbara De Pretere mede-eigenares van het Hoofd. In 1656, na haar dood, probeerden haar erfgenamen haar eigendom openbaar te verkopen, maar er daagden geen liefhebbers op. De brouwerij werd in de familie De Pretere gehouden en verhuurd aan Jan Van Oostenrijk.⁸² In 1669 was Jacques Haegaerts er waard. Deze zat begin juni 1673 met zijn zoon Peter in de herberg te drinken. Met een van de gasten, Jan Messinck, ontstond er een ruzie, die ontaardde in een gevecht. Daarbij smet

MessinckHaegaertsop de grond. Zoon Peter Haegaerts gaf met de tang die in de schouw stond Messinck een slag. Jacques liep dan buiten en kwam terug met een kapper, waarmee hij Messinck een steek gaf in het rechteroog. De Haegaertsen hebben zich dan teruggetrokken op hun schuit, aan het hoofd gelegen, en roeiden naar de overkant. Dinsdag daarna is Messinck overleden.⁸³

In 1675 was Hendrik Meert brouwer en waard op 't Hoofd. De dorpsregeerders noteerden in

⁷⁷ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*, p. 10.

⁷⁸ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1992* (2de druk), p. 63.

⁷⁹ Vermeulen, L. (2003). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2003*, p. 28.

⁸⁰ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1992* (2de druk), p. 63.

⁸¹ Vermeulen, L. (2003). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2003*, p. 19 en Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 26.

⁸² Vermeulen, L. (2003). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2003*, p. 19.

⁸³ Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 54.

hun rekeningen dat ze er gedurende de jaren 1675-1676 voor 23 g. 7 st. verteerden in het doen van "dorpsaffairen". Ook het jaar daarna bleven ze de herberg bezoeken.⁸⁴

Naar aanleiding van ongerijmdheden, waarbij drossaard ChristiaenStuyck betrokken was, legden in de zomer van 1686 volgende personen onderstaande getuigenissen af.⁸⁵

- Joos Segers, knecht van de veerman, 22 of 23 jaar. Toen hij op 14 juni 1686 met zijn schuit aan land kwam zag hij sieurChristiaenStuyck van het Hooft in 't slijk springen bedressende also een dochter uit Kontich die hem zegde "Gij sacramentschenduylvel, bedrest gij uw juffrouwen, maar mij niet", waarop Stuyck antwoordde "dat lust mij also te doen". Daarop antwoordde een jonkman van juffers compagnie "mijnheer en moet 't selve maar eens meer doen". Daarop zijn de jonkmans gegaan naar het huis van Hendrik Meert, zijnde herberg het Gulden Hoofd.
- Maria Meert Hendriksdochter oud 22 of 23 jaar. In de herberg waren Peter De Winter uit Rumst en diens zuster wonende te Kontich. Zij hadden gezien dat Jan Bogaerts en ChristiaenStuyck waren aan 't vechten met stokken. Dan is Karel Verlinden, vorster van Rumst, binnen gekomen en had de vechtenden gearresteerd. De vader van Bogaerts was ook binnengekomen en had deze die aan het hoofd bebloed was in bedwang gehouden. Stuyck had nog stenen naar het huis geworpen. Een ervan was door het dak op de vloer gevallen.

In 1694 vermeldden de schepenen alweer dat ze verteerd hadden in 't Verguld Hoofd bij Hendrik Meert.⁸⁶

2 jaar later was Jan Braeckmans de waard.⁸⁷ In de nazomer van 1707 werd hij eigenaar.⁸⁸ Deze was dat nog steeds in 1718, toen tijdens de schepenvergadering van 15 maart in zijn herberg Jan Cleymans toegelaten was. Toen Cleymans verzocht werd om zich terug te trekken, weigerde deze. De officier kwam erbij en onder vloeken en stampen blies Cleymans uiteindelijk de aftocht.⁸⁹

Toen Jan Braeckmans gestorven was werd het goed in 1723 voor 12 jaar verhuurd aan Hendrik Braeckmans en Joanna De Vos. De huurprijs bedroeg 120 g. per jaar.⁹⁰

Joanna De Vos stierf begin jaren 1730.⁹¹ Hendrik bleef het Hoofd uitbaten.

Op 16 juli 1738 werd rond 5 à 6 uur 's namiddags een drenkeling opgevist uit de Rupel. Het lichaam werd naar de paardenstal van Hendrik Braeckmans in het Gulden Hoofd gebracht, waar chirurgijn Peter De Clerck de dag daarna de lijkschouwing uitvoerde.⁹²

In 1746 verkochten de erfgenamen van Jan Braeckmans en Petronella Meert het Gulden Hoofd, toen in huur bij Philippus Braeckmans, aan PeeterBraeckmans.⁹³

⁸⁴ Vermeulen, L. (1994). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994* (2de druk), p. 31 en 32.

⁸⁵ Vermeulen, L. (2000). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2000*, p. 70.

⁸⁶ Vermeulen, L. (1994). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994* (2de druk), p. 37.

⁸⁷ Vermeulen, L. (1994). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994* (2de druk), p. 37-38.

⁸⁸ Vermeulen, L. (1993). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1993* (2de druk), p. 50.

⁸⁹ Vermeulen, L. (2000). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2000*, p. 87.

⁹⁰ Vermeulen, L. (1992). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1992* (2de druk), p. 17.

⁹¹ Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*, p. 13.

⁹² Vermeulen, L. (1994). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994* (2de druk), p. 52.

PeeterBraeckmans en zijn vrouw Maria Simons leenden 1400 g. in 1750 van een klooster te Mechelen.⁹⁴ Het Gulden Hoofd werd gehypothekeerd voor dat bedrag en diende daarnaast ook nog als pand voor een lening van 800 g., die de kinderen van Jan Braeckmans hadden geleend bij de Ursulinen van Mechelen in 1730.⁹⁵ Later dat jaar verklaarde Peeter deze laatste 800 g. afgekwenen te hebben met een deel van genoemde 1400 g.⁹⁶

Francus Van den Wijngaert was in 1757 baas op 't Hoofd. Deze verwekte een kind bij zijn meid Catharina Gillis, namelijk een dochter op zijn naam gedoopt op 13.09.1757 te Brussel in de Sint-Niclaeskerk. Zij woonde toen te Brussel in de Schipstraat bij Pieter Van Itterbeeck. Het kind werd uitbesteed te Heembeek. VandenWijngaert zou naar Breda getrokken zijn. De inventaris van de herberg en brouwerij bestond o.a. uit volgende zaken: staande horlogie met kast; tin: 19 schotels, 22 talloren, 8 waterpotten, 8 bierpotten, 4 mosterdpotten, drie zoutvaten, twee kommen met lampet, twee schenktalloren, vier boterschoteltes, een teemst, zes maten, twee dienlepels, twee trekpotten; koper: twee lampen, vier kandelaars, twee moren, drie kasserols met scheel, een vuurpan, eierpan, comfoor met twee koperen ringen, trefter, lepel, kaarsnuit, blaker, marmit, visspaan, bluspot, panneke, gegoten marmit, hespketel, handketel, brouwakers, grote ketel, balans, "sicolaetpot"; houten spoelbak, negen romers, drie pintglazen, schrijfberd, potlijst, twee houten tafels, vier houten banken, twintig houten en biezen stoelen, twee strijkijzers, twee vuurijzers, zes schilderijens, drie suikerpotten, een theebus, een suikerdoos, elf theebakjes met koppekes, twee spoelbakken, een trekpot, een menagère, twee spiegels, vijf loden gewichten, twee schapraaien, crucifix, vier pluimen bedden en twee ledikanten, beddenkoets, spinnewiel, kist met ijzeren banden, sluitmand met ajuin, haagschaar, beddenkoets met gordijnen, haverkist, vleeskuip, boterton, moulie, slijpsteen, bierkar, zeventien tonnen bier, klein schapraai, een ijzeren molen, berrie, vleesblok.⁹⁷

In 1760 vond een bierverkoop plaats ten huize het Gulden Hoofd, dan bewoond door Jan Verrept. In totaal vonden 7 tonnen bier, 2 vulvaten bier en "een stuk bier" een nieuwe eigenaar.⁹⁸

De Mol

Op het grondgebied van Terhagen, even voor de grens met Boom, ligt het Molleveld. Daar stond - komende van Rumst - aan de rechterkant vroeger een gebouw dat bestond uit een brouwerij met huis en herberg dat de naam "de Mol" droeg.

Reeds in 1592 en 1594 werd melding gemaakt van een huis, hof en erf te Terhagen, genaamd "de Mol". Of het toen al een brouwerij en herberg was is niet duidelijk.⁹⁹

⁹³ Vermeulen, L. (1993). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1993* (2de druk), p. 50.

⁹⁴ Vermeulen, L. (1995). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 19.

⁹⁵ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 37

⁹⁶ Vermeulen, L. (1992). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1992* (2de druk), p. 19 en 36.

⁹⁷ Vermeulen, L. (2000). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2000*, p. 114.

⁹⁸ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1993* (2de druk), p. 33.

In 1644 is dat wel het geval, als Jan Cleymans de weduwe van Thomas Haeck opvolgde in brouwerij de Mol.¹⁰⁰

Einde 1694 zijn Adriaen Ceulemans en Adriana Dens brouwers in "de Mol".¹⁰¹ Niet lang daarna stierf Adriaen kinderloos. Reeds in 1697 was Adriana hertrouwd met Guilliam Roels. Guilliam was 26 en brouwer, herbergier en pachter in "de Mol". Samen maakten ze in 1703 hun testament.

In de jaren 1714-1715 werd er geruzied onder de erfgenamen van Adriaen Ceulemans. De Mol bestond toen uit een huis, brouwerij, schuur, stal en land en had een oppervlakte van een halve bunder. In 1715 had "de Mol", met inbegrip van het alaaam en met het "nieuw werk" dat eraan geschied was, een waarde van 3000 g.¹⁰²

In 1751 kocht Jan Baptist Roels de Kleine Mol, dat paalde aan de Grote Mol of brouwerij.¹⁰³ Dat er ook nog een Kleine Mol bestond, werd voor het eerst vermeld in 1696, toen Jan Verrept er woonde.¹⁰⁴ Met de aankoop door Jan Baptist Roels werden de Kleine en Grote Mol mogelijk geïntegreerd tot één complex. Jan Baptist Roels was zeker brouwer in de Mol in 1762, met zijn vrouw Elisabeth Jacobs.¹⁰⁵

In 1792 woonde Michiel Timmermans er.¹⁰⁶

Bronnenoverzicht.

- Reusens, J. & T. De Loenen (2002). De familie De Noter te Rumst. In: *Jaarboek 2002*. Rumst: Rumesta.
- Reusens, J. & L. Vermeulen (2000). *Bijdrage tot de geschiedenis van Rumst: de familie Van Cauwenbergh*. Rumst: Rumesta.
- Schama, S. (1988). *Overvloed en onbehagen: de Nederlandse cultuur in de gouden eeuw*. Amsterdam: Elsevier.
- Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1992* (2de druk). Rumst: Rumesta.
- Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1993* (2de druk). Rumst: Rumesta.
- Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994* (2de druk). Rumst: Rumesta.
- Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk). Rumst: Rumesta.
- Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1996*. Rumst: Rumesta.
- Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*. Rumst: Rumesta.
- Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*. Rumst: Rumesta.
- Vermeulen, L. (2000). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2000*. Rumst: Rumesta.
- Vermeulen, L. (2003). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2003*. Rumst: Rumesta.
- Vermeulen, L. (2006). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2006*. Rumst: Rumesta.

Tom De Loenen

⁹⁹ Vermeulen, L. (2003). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2003*, p. 71 en Vermeulen, L. (2000). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2000*, p. 97.

¹⁰⁰ Vermeulen, L. (2000). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 2000*, p. 7.

¹⁰¹ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1995* (2de druk), p. 15.

¹⁰² Vermeulen, L. (1998). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1998*, p. 29, 71 en 104.

¹⁰³ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1993* (2de druk), p. 54.

¹⁰⁴ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 71.

¹⁰⁵ Vermeulen, L. (1996). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1993* (2de druk), p. 58.

¹⁰⁶ Vermeulen, L. (1997). *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1997*, p. 40.